

Hlávková nejvýznamnější stavba v Čechách dodnes slouží svému původnímu účelu

Děti, které přišly na svět v impozantní novogotické budově pražské Zemské porodnice „U Apolináře“, by svým počtem naplnily města jako Brno s Libercem nebo Ostravu s Plzní dohromady. Však se tato ve své době naprosto unikátní porodnice řadí k nejdéle otevřeným klinikám svého druhu na světě. Je to místo výjimečné architekturou i úrovní lékařské péče a přínosem pedagogickým. Autorství mohutného komplexu s typickým rukopisem patří geniálnímu architektovi, staviteli a mecenáši Josefu Hlávkoví (1831–1908), mimo jiné zakladateli České akademie věd a umění (ČAVU; např. Živa 2008, 5: 194–195).

K letošnímu 190. výročí narození muže, který vystavěl tak dokonalé dílo, ač sám zůstal bezdětný, byla letos odhalena v zahradě nynější Gynekologicko-porodnické kliniky 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Všeobecné fakultní nemocnice (VFN) v Praze bronzová polopostava v životní velikosti, dar Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových. Jde o kopii sochy od Josefa Václava Myslbeka, kterou vytvořil na zadání ČAVU k tehdejším sedmdesátinám jejího zakladatele (sochařský portrét lze vidět na nádvoří Hlávkových nadačnických domů v Praze nebo před zámkem v Lužanech). Dalším pomyslným dárkem může být i finanční částka, kterou klinika letos dostala od české vlády ke generální obnově, v níž je počítáno rovněž s opravami vnějšího pláště i „podšívky“ celého historického objektu.

Jako dnes – dlouhá výběrová řízení, spory s dodavateli, rostoucí náklady

Když byl v r. 1862 Josef Hlávka vyzván Zemským výborem v Praze, aby se ujal dlouho odkládaného projektu stavby nové porodnice, určitě nečekal, jak těžký úkol na sebe přebírá. Renomovaný architekt a vytížený stavitel s více než 150 realizacemi, tehdy čerstvě ženatý muž, provedl terénní průzkum budoucího areálu v rámci své svatební cesty do Prahy. Komplex měl vyrůst mezi klášterem Na Karlově a kostelem sv. Apolináře, kde se říkalo na Větrově, v tzv. Helfertovské zahradě a na místě domu zvaného U Herodesa. Doba se nesla ve znamení stavebního rozmachu s téměř univerzálně používaným stylem klasické neorenesance, výjimku však představovaly stavby náboženské a hlavně nemocniční, kde se naopak prosazoval styl novogotický, který umožňoval pokročilejší funkční koncept zdravotnického objektu. Zároveň v lékařských kruzích panovala představa, že neomítnuté zdvoje poskytuje lepší ochranu před šířením infekcí (horečky omladnic), a v tomto duchu zněl i požá-

davek zadavatele, který si vymínil také zřízení ústavní prádelny a plynové osvětlení místností. Návrh systému topení a větrání pak pocházel od vídeňského lékaře Böhma.

Puntičkářský architekt si pečlivě nastudoval odbornou lékařskou literaturu a shodně s tehdejší praxí také vyjel na zkušenou po nejvýznamnějších evropských zařízeních toho druhu v Bruselu a Vídni, především ale v Anglii a Francii, kde pořídil řadu obrázků a skic. Jedním z velkých inspiračních zdrojů mu zřejmě byla pařížská nemocnice Lariboisière pavilonového typu z let 1846–53.

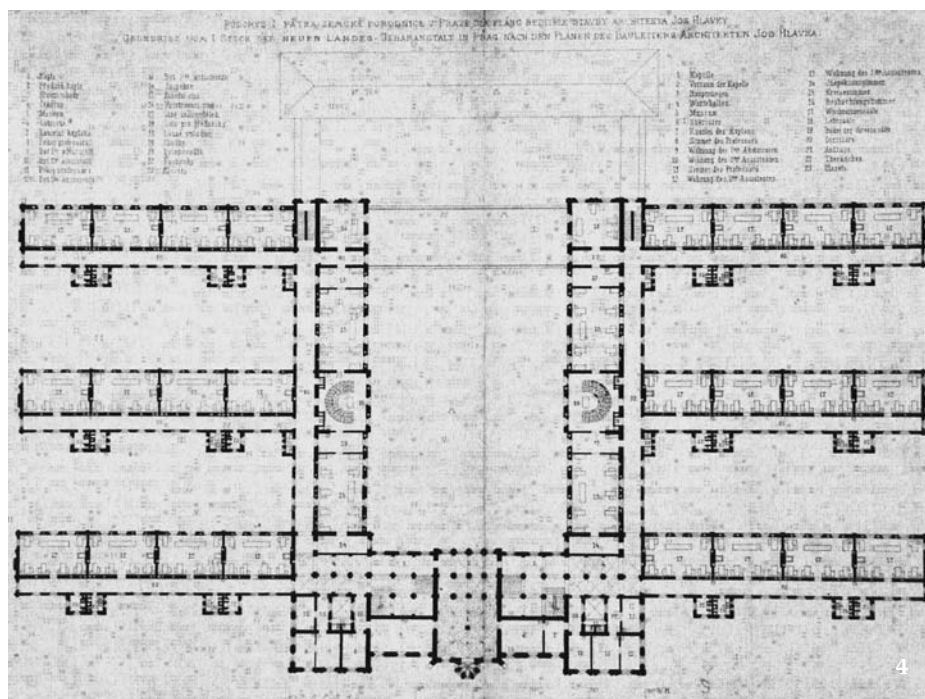
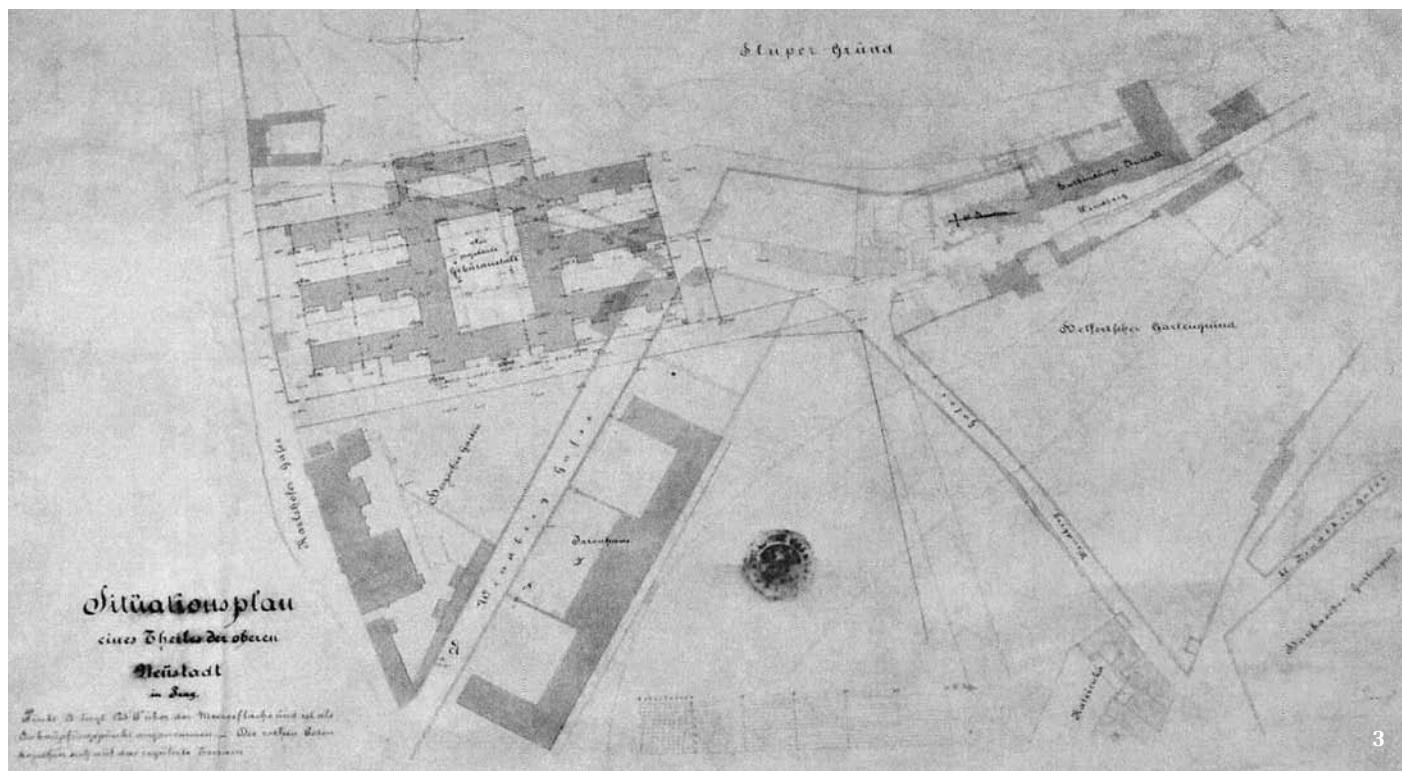
Mezi zadáním projektu v r. 1863 a jeho schválením v r. 1865 ho několikrát připomínkovala a měnila komise lékařských odborníků jmenovaných Zemským výborem. K největší změně u již schváleného projektu ovšem došlo až r. 1866, kdy komise poslanců Zemského sněmu vydala konečné rozhodnutí o navýšení kapacity ústavu z původně zadaných 1 200 porodů ročně na počet 3 000. Zemská porodnice totiž na podnět hraběte Františka Thun-Hohensteina nahradila v té době již kapacitně nedostačující porodnici u sv. Apolináře. Původně jednopatrový komplex se tedy zvýšil o poschodí a také vstupní budova získala podlaží navíc pro kanceláře, byty a kapli s arkýřem.

Zajímavá je rovněž finanční a časová stránka výstavby. Z původně plánovaných 400 tisíc zlatých se náklady vyšplhaly více než dvojnásobně na 946 tisíc zlatých, přičemž doba výstavby se protáhla ze čtyř na 9 let. Krátce poté, co Zemský sněm stavbu definitivně posvětil, vypukla v červnu 1866 prusko-rakouská „sedmítýdenní“ válka, kvůli níž proběhla výběrová řízení na dodavatele až ke konci roku. Ani pak nebylo vyhráno, protože stavební firma neplnila své závazky včas. Jak se také ukázalo, architekt připravil dodavatelům velký oříšek speciálními cihlami. Dokonce musel ustoupit od původního plánu jejich červeno-žluté kombinace, použité u biskup-

ského areálu řecké pravoslavné církve v Černovicích na jihozápadě dnešní Ukrajiny, která by jistě vizuálně odlehčila i pražskou stavbu, jíž tak zůstala jen barva tmavočervená. Kromě režných cihel však působily nesnáze cihly glazované i tvarovky. Kvůli problémům s dodavateli Hlávkoví nezbylo nic jiného, než dočasně převzít realizaci stavby, což muselo být vzhledem k jeho dalším osobně dozorovaným aktivitám ve Vídni a Černovicích nesmírně náročné. Extrémní zátěž si vybrala daň – v r. 1869 následkem celkového vyčerpání Josef Hlávka ochrnl a musel se uchýlit do ústraní. Stavba porodnice vážla, dodavatelé se střídali a docházelo i k jejich sporům se Zemským výborem, než stavbu v r. 1872 převzal architekt Čeněk Gregor, který ji po třech letech úspěšně dokončil. České země získaly první moderně řešenou nemocniční stavbu po provozní a dispoziční stránce, která byla ve své době zřejmě největší porodnicí v Evropě.

Díky velkorysému pojetí slouží dodnes Josef Hlávka koncipoval objekt porodnice vskutku vizionářsky. Rozdělil ho do 6 pavilonů s 11 chodbovými trakty, které je spojují se společným provozním zázemím.

1 a 2 Hlavní průčelí budovy s kaplí v současnosti a na dobovém obrázku od F. Chalupy (Světobor 1874, 21)

3 Historický situační plán s porodnicí

4 Upravené plány druhého nadzemního podlaží (současný stav), popis je v češtině i němčině. Z publikace Hlávková zemská porodnice 1875–2015 (Národohospodářský ústav Josefa Hlávky 2015)

To umožňuje kteroukoli část budovy uzavřít, aniž by zařízení přestalo fungovat. Poradil si tím s problémem šíření infekcí, tak běžným v 19. století. Celý monoblok obklopuje společné parkové nádvoří (od letoška v něm stojí architektova socha zmíněná v úvodu). Prozíravost tohoto řešení ve smyslu hygieny se nanejvýš prokázala i v současné době, a to při péči o rodilčky a pacientky pozitivní na covid-19.

V pokročilé vnitřní dispozici byl každý pavilon vybudován jako dvojtrakt s 8 šesti- až osmičlennými pokoji situovanými jižním směrem do zahrady. Pokoje tak byly odděleny od ruchu operačních sálů, laboratoří, poslucháren a lékařských pokojů, které Hlávka umístil do spojovacích dvoj- a trojtraktů kolem nádvoří. V konceptu se počítalo i s nechtěně těhotnými z bohatého prostředí, kterým sloužila dvě luxusní oddělení s diskretními vchody z ulice, a také s nalezincem pro odložené děti lidí z nejnuznějších vrstev. Z hlavní budovy vedly chodby k samostatnému objektu s kuchyní, prádelnou a kotelnou. (Odborný stavební popis nabízí publikace Hlávková Zemská porodnice 1875–2015, vydaná Národohospodářským ústavem Josefa Hlávky, viz <https://docplayer.cz/4498085-Hlavkova-zemska-porodnice-1875-2015.html>)

Roli moderního zařízení, kde mohou porodit ženy bez rozdílu společenského postavení a majetku, začala nově otevřená Královská česká zemská porodnice a nalezinec plnit 28. dubna 1875. Jako první zde zazněl hlásek novorozené Eugenie (podle křestního indexu u sv. Apolináře), dcery Barbory Koutné z Rožmitálu, jak prozrazují dobové Národní listy. A je také velmi pravděpodobné, že za dlouhých 146 let nepřerušovaného provozu tu mohlo přivést na svět děti i několik generací matek v řadě.

Kaple v lesku i přechodném zapomnění

K životu dříve neodmyslitelně patřily svatostánky, které nechyběly ani v žádných významných realizacích hluboce věřícího Josefa Hlávky. Nejinak je tomu v objektu Zemské porodnice, kde do prvního patra nad vstupní vestibul umístil kapli sv. Kříže. Vysokou loď čtvercového půdorysu opatřil bohatou hvězdicovou sklípkovou klenbou, svedenou a zajímavě nasazenou do středního sloupu. Prostor vybavil drobnou polygonální apsidou v severně orientovaném arkýři, proti němuž vestavěl patro pro kůr s varhanami. Najdeme zde křtitelnicu, křesťanský oltář z mramoru a novogotickou dubovou zpodvědnici. Teprve v r. 1902 přibýly malířské výjevy ze života Krista a Panny Marie od Adolfa Liebschera a Adolfa Körbera.

Spojenecké bombardování Prahy r. 1945 způsobilo škody i na Zemské porodnici. Při pozdějších opravách budovy už se s kaplí nepočítalo, veřejnosti byla uzavřena a sloužila jako skladiště. Naštěstí se však nakonec přece jen dočkala citlivé rekonstrukce, aby mohla být v r. 1997 svému účelu navracena. Opět slouží liturgiím, konají se v ní mše, svatby, ale i koncerty nebo vědecké konference a stala se též oblíbeným komunitním místem. Stavitele zde připomíná jeho socha od Josefa Mařatky, zapůjčená Galerií hl. m. Prahy.

Tradice nejvyšší lékařské péče

V objektu působily dvě lékařské kliniky a také klinika babická, pracovníci sestávali ze zaměstnanců zemských a státních. K významným mezníkům v historii Zemské porodnice patří rozdělení pražské lékařské fakulty na českou a německou v r. 1883 a s tím související vznik lékařsko-porodnické kliniky české vedené prof. Janem Strengem a lékařsko-porodnické kliniky německé s předností prof. Augustem Breiskym. Utrakvistická porodnická klinika babická byla v r. 1891 odloučena od pražské univerzity a přejmenována na C. k. školu babickou. Nutno zmínit i zásadní hygienická a stavební opatření, zejména výměnu podlah, kamen, nábytku a také vybudování nové kuchyně a izolačního pavilonu, k nimž došlo v souvislosti s epidemií tetanu v 90. letech 19. století. Rychlý rozvoj medicíny s sebou přinášel nové požadavky, přestávala stačit kapacita lůžek, operačních sálů i poslucháren.

Vznik Československa přináší změnu názvu na Zemská porodnice a ústav pro péči o dítě v Praze, namísto babické kliniky je otevřena druhá česká porodnická klinika pro lékaře v čele s prof. Václavem Rubeškou. Německá klinika zanikla r. 1945, zatímco obě české fungovaly vedle sebe až do r. 1998, kdy se spojily v Gynekologicko-porodnickou kliniku 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze.

Kvalita péče a minimalizovaná dětská úmrtnost posunula již záhy po druhé světové válce zdejší zařízení na mezinárodní úroveň. V r. 2005 získala klinika jako první v Evropě certifikát Evropské odborné společnosti pro gynekologii a porodnictví (EBCOG) pro tři udělované subspecializace – perinatologii, urogynekologii a gynekologickou onkologii. Udělení certifikátu EBCOG striktně podmiňuje dodržování nejvyšších standardů poskytované péče, což Gynekologicko-porodnické klinice umožnilo být garantem postgraduálního vzdělávání v oboru gynekologie a porodnictví v celé Evropě. Důležitým posláním kliniky je tedy zároveň pedagogická a vědecko-výzkumná činnost.

Současnost

Diagnostické a léčebné činnosti aktuálně pokrývají všechny specializace oboru gynekologie, porodnictví a neonatologie, přičemž klíčové jsou perinatologie a fetální medicína společně s neonatologií, centrem asistované reprodukce, endoskopií, onkogynekologií a urogynekologií.

Porodnická část se věnuje problematice rizikového a patologického těhotenství, zajišťuje superkonziliární péči u těhotných s diabetem, kardiopatiemi, Rh inkompatibilitou, s autoimunitním onemocněním myasthenia gravis, roztroušenou sklerózou a dalšími patologiemi v těhotenství. Hospitalizují se zde ženy s počínajícím předčasným porodem. Na klinice je prováděna neinvazivní a invazivní prenatalní diagnostika a terapie plodu v celé šíři této disciplíny, je také referenčním centrem pro fetální ultrazvukovou diagnostiku.

Neonatologická část zajišťuje kompletní péči o novorozence a je superkonziliárním centrem pro nezralé novorozence především v nejnižších váhových kategoriích.

Kapacitou a rozsahem poskytované péče patří k největším u nás. Koncentrují se zde novorozenci velmi nízké porodní hmotnosti pod 1 500 g z hlavního města a středních Čech, z celé republiky pak novorozenci s extrémně nízkou porodní hmotností pod 1 000 g, dále se závažnými zdravotními komplikacemi včetně intrauterinní růstové retardace, novorozenci matek po transplantaci orgánů a drogově závislých matek. Centrum nekonvenční plicní ventilace řeší závažné případy respiračního selhání u novorozenců z celé republiky. Incidence plicní nedostatečnosti a onemocnění sítnice těžce nedonošených dětí poklesla na hodnoty, které jsou prozatím ve světových centrech dosahovány ojediněle.

Nejmodernější péče versus Národní kulturní památka

Výše uvedené léčebné, vzdělávací a výzkumné standardy je velmi složité naplnit v objektu koncipovaném – jakkoli geniálně – v předminulém století. Tím spíše, že podléhá památkové ochraně, a tak je ne-

5 Nádvoří Zemské porodnice připomíná biskupský areál v Černovicích

6 Hlavní schodiště s oblouky a mnohými výraznými prvky uvnitř vstupního traktu

7 Generální rekonstrukci teď může zpod obočí sledovat český Edison a český Nobel, jak Josefa Hlávku před časem nazval spisovatel Petr Hora-Hořejš. Snímky M. Hofmanové, pokud není uvedeno jinak

smírně obtížné k naplnění účelu komplexu porodnice dosáhnout úrovně moderní medicíny a současně vyhovět požadavkům na zachování kulturního dědictví.

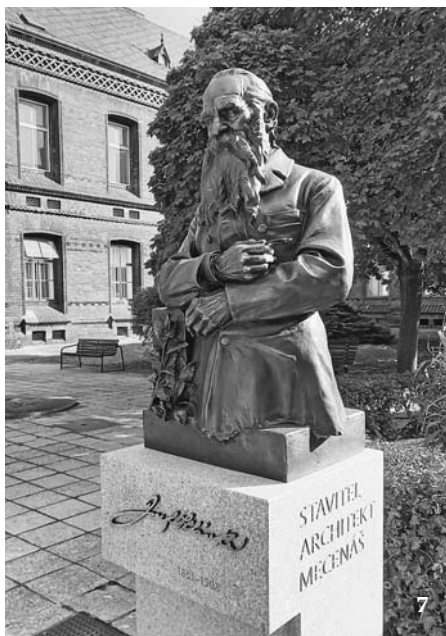
Navzdory odborné péči uvnitř kliniky je pro kolemdoucí bohužel nejviditelnější právě chátrající fasáda budovy. Většina lidí ani netuší, jakou architektonickou hodnotu ukrývá stavba ve stylu pobaltské novogotiky s opadávajícím režným zdívkem, kamennými sokly, kružbami kolem oken a členitými štíty. Pokud nahlédnou dovnitř, spatří klenby chodeb, sloupoví či malované detaily. A přitom podobně koncipovaný, ale podstatně větší Hlávkův komplex biskupského areálu v Černovicích na někdejší Bukovině, nyní sídlo Ukrajinské univerzity, byl zapsán do seznamu světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO (viz např. <http://abicko.avcr.cz/2011/09/03/>).

Naší národní kulturní památce i jejímu původnímu a ryze praktickému účelu v letošním roce konečně svitlo na tolik nutně rekonstrukční časy. Stát přislíbil podporu ve výši 4,5 miliardy korun, Ministerstvo zdravotnictví už vydalo registraci na předprojektovou fázi, jejíž součástí jsou průzkumy, geodetické a další práce následované architektonickou soutěží, sama stavba by měla začít za čtyři roky s předpokládaným dokončením v r. 2030.

Přednosta Gynekologicko-porodnické kliniky 1. LF UK a VFN prof. Alois Martan k tomu říká: „V době svého vzniku patřila Zemská porodnice mezi nejmodernější a zřejmě i největší v Evropě. Stejně jako každý lékařský obor, i porodnictví se však v čase změnilo. Co bylo na počátku špičkové, se následně stalo standardem, později nezbytným minimem, a dnes se ubíráme jiným směrem. O kvalitě a nadčasovosti stavby ale svědčí skutečnost, že za dobu bezmála stopadesátileté historie neprošla

žádnou celkovou obnovou.“ Vedoucí lékař Gynekologicko-porodnické kliniky prof. Antonín Pařízek doplňuje: „Životnost budovy není nekonečná a my potřebujeme držet krok s novými trendy péče o rodičky a novorozence. Proto představujeme projekt rozsáhlé rekonstrukce kliniky, která prostory budovy důstojně a s respektem k Josefu Hlávkově přenesou do 21. století. Díky tomu budeme nadále na špičce nejen po stránce vědecké, výzkumné a léčebně-preventivní, ale i po stránce vybavení a prostorových možností.“

Porodnice U Apolináře se tedy dočká výměny inženýrských sítí, opravy fasády a střechy, nového sociálního zázemí pro lékaře a personál, moderních pokojů a prostor pro stravování. Rekonstrukcí projdou porodní sály, kde zůstanou jen operační sály a nově pooperační oddělení (JIP) pro matky. Porodní boxy nahradí moderní pokoje s neprůzvučnými stěnami a zázemím pro matky a jejich doprovod. Nový specializovaný pavilon neonatologie, který má vyrůst na jižní hranici pozemku a během rekonstrukce porodnice se do něj budou postupně přesouvat jednotlivá pracoviště či operační sály, nabídne posléze

40 pokojů. Právě tato část kliniky, kapacitou a rozsahem poskytované péče jedna z největších v Čechách, zajišťuje již výše

zmíněnou komplexní péči o novorozence. Léčba nezralých dětí trvá často měsíce a vyžaduje přítomnost rodičů. Pro ně vzniknou rodinné jednotky intenzivní a resuscitační péče, Family NICU, které jsou ve vyspělém světě již běžné a díky nimž se prokazatelně zlepšuje prognóza předčasně narozených dětí a také posilují rodinné vztahy.

Věříme, že se při úzké spolupráci s Národním památkovým ústavem podaří najít shodu v nárocích na prostor pro moderní medicínu a zároveň historický rámeček objektu tak, aby se „zachoval genius loci celé lokality“, jak přislíbil ředitel VFN prof. David Feltl. Slavnostní odhalení sochy Josefa Hlávky a předání finanční subvence porodnici U Apolináře je toho předzvěstí.

A než slavnost 20. září 2021 proběhla, možná někde uvnitř památné budovy zakřižel na svět nový človíček, aby tak podpořil víc než půlmilionový sbor zdejších prvohlasů.

Použitou literaturu uvádíme na webovém stránce Živy. K dalšímu čtení např. Živa 2011, 4: 150; 2015, 2: 50–52.

Média na pomoc památkám – novinářská soutěž v roce 2020 a čestné uznání za článek v Živě

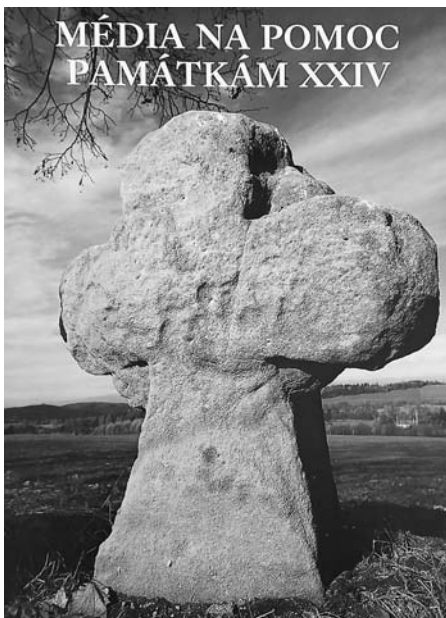
*Národ, který zanedbává své památky, zanedbává svou vlastní totožnost.
Péče o hodnoty, které vytvořili naši předkové, je naší povinností.
Je to péče o vlastní paměť.
Václav Havel*

Velký počet přihlášených prací do již XXIV. ročníku soutěže, pořádané Nadací Pro Bohemia, svědčil, že ani covid-19 nezabránil přinášet čtenářům, divákům a posluchačům nové informace o stavu a dění v oblasti našich památek. Vyhlášení výsledků a udělování cen Prix Non Pereant 2020 se uskutečnilo 15. září 2021 v prostorách budovy na Senovážném náměstí v Praze.

Odborná porota soutěže posuzuje přihlášené materiály v pěti kategoriích, přičemž kategorie Tisk-deníky není v posledních letech obesílána, což naznačuje nepříliš velký zájem o otázky ochrany našeho kulturního dědictví. Na své „objevení“ teprve čeká kategorie Internet, v níž získal čestné uznání Zbyněk Konvička ze zpravodajského portálu Propamátky – informačního servisu o opravených památkách. Naopak velkému zájmu se těšily kategorie další, v nichž bylo těžké volit z přihlášených příspěvků ty nejlepší.

V kategorii Rozhlas se pořady vesměs vyznačovaly vysokou úrovní, zajímavou, přitažlivou formou, kultivovaným výrazem a nepředstíraným zájmem o konkrétní památky i stav památkové péče v naší republice. Bohatě byly zastoupeny reportáže a cykly z redakce Mozaiky na stanici Český rozhlas – Vltava, osudy památek sleduje i programová řada Akcent a tradičně Výle-

ty s Vltavou. U kategorie Televize porota posuzovala díla České televize – např. pořadu Z metropole, z redakce Reportéři ČT nebo z cyklu Toulavá kamera. Kromě přihlášených prací ocenila i další pořady ČT (seriál Krajinou příběhů českých hradů známých i neznámých) a pořad Nedej se.

1 Marina Hofmanová převzala čestné uznání za článek Sto let botanického ráje v pražských Malešicích. Na snímku s moderátorem slavnostního předávání cen Václavem Žmolíkem. Foto A. Holub

Kategorie Publicistika nabídla množství článků se vztahem ke kulturnímu dědictví v časopisech Vítaný host v Plzeňském kraji (např. příběhy renesančních stropů na zámku ve Švihově), Vítaný host na Šumavě, Na cestu (seriál Po stopách starých pověstí českých), Bazén – Sauna (např. článek Padesát pět let stadionu v pražském Podolí), Propamátky nebo Máme vybráno (především rozhovory zaměřené na rekonstrukci a revitalizaci objektů).

Za příspěvek s neobvyklou tematikou Sto let botanického ráje v pražských Malešicích, který vyšel v Živě (2020, 6), pro zajímavý obsah a ilustrace navrhla porota čestné uznání Marině Hofmanové.

Blahopřejeme i z redakce Živy.

Více na www.syndikat-novinaru.cz